

I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA

Kalker yapılı olan takımadaların yüzeyi genellikle engebeli, vadilerle yarılmış, fakat yüksekliği fazla olmayan bir plato görünümündedir. Adaların hiçbirinde yüksekliği 300 metreye erişen yer yoktur. En yüksek nokta Malta adasının güneybatı kıyısına yakın Bingemma Heights doruğudur (253 m.). Ülkeye ve takımadalara adını veren asıl Malta adasının batı ve kuzeybatı kıyıları yüksek ve kayalık, doğu ve kuzeydoğu kıyıları ise alçak ve kara içine derin bir biçimde sokulan koylarla parçalanmış durumdadır.

Tipik Akdeniz iklimi özellikleri gösteren Malta'da kış mevsimi ılık geçer, kar yağışı görülmez. Yağmurlu mevsim kıştır. Yazlar kurak ve sıcak geçer. Özellikle Kuzey Afrika'dan Sicilya kıyılarına doğru esen "sirocco" rüzgârı Malta'yı da etkiler (ağustos ve eylülde, bazan da ilkbaharda). Çok sıcak ve kuru olan bu rüzgâr insan ve hayvanlar üzerinde bunaltıcı bir etki yapar.

Göl bulunmayan Malta'da devamlı akarsu da yoktur. Derin yarılmış fakat kısa boylu vadiler tabanında aylarca su bulunmayan kuru vadiler halindedir. Doğal bitki örtüsü olarak maki toplulukları görülür. Malta yer yer palmye ve kaktüs gibi bitkilerin varlığı ile Afrika özelliklerini yansıtır.

Nüfus sayısı az bir ülke olmasına rağmen Malta'da nüfus yoğunluğu çok yüksektir (km²'ye 1149 kişi); bu yoğunluk oranıyla dünyanın en kalabalık bölgelerine örnek gösterilir. Ülkede resmî dil Malta dili ve İngilizce'dir. Eski Fenike diliyle Arapça'nın karışımından oluşan Malta dili, çok sayıda İtalyanca kelimeye sahip olduğu gibi yeryüzünde Latin alfabesiyle yazılan tek Sâmi dilidir. Nüfusun % 98'i Katolik'tir. Ülkede çok az sayıda Protestan bulunur. Müslümanların sayısı 1500 civarındadır ve bunun ancak 1000 kadarı Malta uyrukludur.

Toprağının kireçli olmasına ve verimsizliğine rağmen ikliminin ılıman oluşu çeşitli Akdeniz ürünlerinin yetişmesine imkân verir. Buğday, muhtelif sebzeler, meyve ve pamuk üretilir. Bunlardan buğday dışındakiler sulamalı tarımı gerektirdiğinden ve adaların su kaynakları yeterli olmadığından deniz suyu arıtılarak sulamada geniş ölçüde kullanılır. Takimada, Sicilya kanalının ve Afrika kıyılarının sığ sularına yakın olduğu için çevresindeki sular önemli ölçüde balık akınlarına uğrar. Bu sebeple balıkçılık da adanın gelir kaynakları arasında mühim bir yer tutar.

Malta son yıllarda Libya ile yakınlaşarak ekonomik iş birliği içerisine girmiştir. Bu sayede, aslında çok sınırlı olan doğal kaynaklarına ivme kazandırma imkânını bulmuş ve endüstrisini geliştirmiştir. Önceden beri mevcut olan gıda, içki, eldivencilik ve dokuma gibi sanayi faaliyetleri yanında metal işleme, otomobil montajı, konfeksiyon, plastik ve kauçuk ürünleri gibi sanayi kollarında atılım yapmıştır. Eskiden askerî gemi tezgâhları olarak çalışan Malta Tersanesi, günümüzde daha da genişletilen dokları ve tamir bakım üniteleriyle Akdeniz'in sivil gemilerinin tamirinde önemli bir rol oynar. Turizmin de Malta ekonomisinde özel bir yeri vardır. Başta İngilizler olmak üzere çeşitli ülkelerden bir yıl zarfında gelen turist sayısı ülke nüfusunun birkaç katına ulaşabilmektedir. Deniz ve yat turizmiyle birlikte kültürel zenginliklerin varlığı da bunda etkili olmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmet Ardel, *Klimatoloji*, İstanbul 1973, s. 224-225; N. Slousch, "Malte, ses habitants et leur langue", *RMM*, V/8 (1908), s. 631-646; C. Villain-Gandossi, "Médianité de l'archipel maltais passé et présent", a.e., sy. 71 (1994), s. 5-15; P. Graff, "La Valette: Une ville nouvelle du XVIe siècle et son évolution jusqu'à nos jours", a.e., sy. 71 (1994), s. 151-165; Jean-Marie Miossec, "Malte en transition: Démographie, économie et gestion de l'espace", a.e., sy. 71 (1994), s. 199-216; Şehâbeddin Tekindağ, "Malta", *İA*, VII, 260; E. Rossi, "Malta", *EP²* (Fr.), VI, 280-281; "Malta", *Gelişim Büyük Coğrafya Ansiklopedisi*, İstanbul 1981, I, 215-218; "Malta", *Atlas Ansiklopedisi: Bugünkü Dünyamız*, Gütersloh 1993, I, 50-51.

METİN TUNCEL

II. TARİH

Malta'da ilk iskânın milâttan önce 4000 yıllarında Sicilya'dan gelen bir grup çiftçi ailesiyle başladığı ileri sürülür. Ada, Fenikeliler'in burayı bir ticarî üs haline getirdikleri milâttan önce X. yüzyıldan itibaren önem kazanmaya başladı. Milâttan önce VII ve VI. yüzyıllarda Kartacalılar'ın yönetimine girdi. Milâttan önce 218'de Romalılar tarafından ele geçirildi ve yak-

laşık bin yıl Romalı ve Yunanlılar'ın yönetiminde kaldı. Bu dönemde Gozo'da sadece Yunan, Malta'da ise Roma ve Yunan paraları basıldı ve kullanıldı. İlk Hristiyan azizlerinden Saint Paul'un adaya gelmesiyle halk Hristiyanlığı kabul etti. Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra 533'te Bizans hâkimiyetine geçti ve Bizans savaş gemilerinin güçlü bir üssü haline geldi.

Müslüman Araplar'ın Malta'ya ilk gelişlerinin Ağlebî Hükümdarı I. Ziyâdetullah dönemine rastladığı ve onun 221'de (836) adaya bir donanma gönderdiği öne sürülür. Bununla beraber adanın kesin bir şekilde ele geçirilişi, Sicilya'daki Ağlebî kumandanlarından Ahmed b. Ömer yönetiminde yola çıkan bir filo tarafından gerçekleştirildi (28 Ramazan 256 / 29 Ağustos 870). Ağlebîler gemi yapmak maksadıyla burada bir tersane inşa ettiler. Malta'daki müslüman hâkimiyeti kalıcı oldu, ada halkının dili ve yer adları üzerinde Arapça'nın etkisi görüldü. Malta'da İslâmî dönemden kalma para, mezar taşları ve bir cami kalıntısı bulunmuştur. Müslümanların adadaki hâkimiyetleri sırasında Melita şehrinin adı Medine olarak değiştirildi ve merkez yapıldı. O dönemde Rabat adıyla anılan şehrin varoşları, daha sonra ayrı bir şehre dönüştü. 381'de (991) yapılan bir nüfus tesbitine göre adadaki müslümanlar 15.000, Hristiyanlar ise 6350 hâne civarındaydı. Ada halkının dinî inançlarına karışmayan müslümanların varlığı, Normanlar'ın 483'te (1090) Sicilya'dan gelerek Malta'yı ele geçirmelerine kadar sürdü. Norman Kralı II. Roger 1127'de Malta'yı kesin olarak aldı ve müslümanlar II. Frederik'in kararı ile 647'de (1249) adadan çıkarıldı. Malta 1284'te Sicilya'yı ele geçiren Aragonlular'ın, 1410'da Kastilyalılar'ın hâkimiyetine girdi ve 250 yıl sürecek olan İspanya krallarına bağlı bulunduğu bu dönemde kendi kanunları ile yönetilen bir cumhuriyet idaresine sahip oldu. Zaman zaman Tunus'taki Hafsîler'in akınlarına uğrayan

Malta'nın başşehri Valletta'nın genel görünüşü (İdris Bostan fotoğraf arşivi)

ada 831'de (1428) Kâid Rıdvân'ın düzenlediği ve 3000 kişinin esir edildiği saldırıdan etkilendi.

Kanûnî Sultan Süleyman'ın Rodos'tan çıkardığı (928/1522) Saint Jean şövalyelerini İspanya Kralı V. Karlos Malta'ya yerleştirdi (1530). Malta, sahip olduğu ideal limanları ile daha çok denizlerde etkili olan şövalyeler için uygun bir üs haline geldi. Önce Birgu şehrine yerleşen şövalyeler, kısa sürede Saint Angelo Kalesi'ni tahkim ettikleri gibi Senglea şehrinin ucunda Saint Michel Kalesi'ni yaptılar ve şehirlerin etrafını surlarla çevirerek istihkâmları sağlamlaştırdılar. O sırada meskûn olmayan Valletta'nın doğu ucunda da Saint Elmo Kalesi'ni yaparak (1552) büyük liman ile Mersa Muscet gibi iki önemli limanın korunmasına önem verdiler.

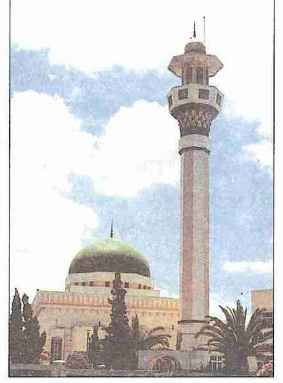
Osmanlı tarih ve coğrafya kaynaklarında Malta ile ilgili ilk bilgiler XVI. yüzyılın ilk çeyreğine rastlar. Pîrî Reis çevresi 65 mil olan Malta'nın İspanya'ya bağlı bulunduğunu, altmış köye sahip mâmur bir ada olduğunu, karada büyük bir kalenin (Medine) yer aldığını belirtir. Moranso (Mersa Muscet) Limanı ile büyük limanın girişindeki Buruka (Rikasoli) Kalesi'ni ve

tabii bir liman olan Marsaşolok'u da zikreder. Ayrıca Gozo (Koza) adasına Türkler'in Küçük Malta dediğini belirten Pîrî Reis, Gozo ile Malta arasında Comino (Kamuna) adında küçük bir adanın varlığından da söz eder (*Kitâb-ı Bahriye*, III, vr. 253^b-255^a). XVI. yüzyılın ikinci yarısına ait bir başka *Kitâb-ı Bahriyye* nüshasında ise Comino'ya "Uluç Ali adası" denilmektedir (Köprülü Ktp., Hacı Ahmed, nr. 172, vr. 91^a).

Malta halkı ve şövalyelerin Osmanlılar'la ilk ciddi karşılaşmaları, Turgut Reis'in 947'de (1540) Gozo'ya, bir yıl sonra da Malta'ya yaptığı akınlarla başladı ve sonraki yıllarda da sürdü. Özellikle 958'de (1551) Trablusgarp'ın fethine giden Sinan Paşa, Turgut Reis ile birlikte Malta'ya çıkarma yaptı; surlarla çevrili şehirlerin dışında kalan yerleri yağmaladığı gibi Gozo adasını ele geçirdi. 967'de (1560) Piyâle Paşa kumandasında Cerbe seferi için Akdeniz'e çıkan Osmanlı donanması Gozo'ya uğrayarak erzak temini maksadıyla adayı yağmaladı. Ancak Malta, zamanla binlerce müslüman esirin getirilip zindana konduğu ve zaman zaman inşaatlarda çalıştırıldığı bir esir kampı haline geldi.

Osmanlılar Malta şövalyelerinin Akdeniz'de müslüman hacılara, tüccar ve yolculara verdikleri zararlar sebebiyle adanın alınmasını kararlaştırdılar. Bu sebepler, serdar tayin edilen beşinci vezir Mustafa Paşa'ya verilen 20 Şâban 972 (23 Mart 1565) tarihli serdarlık beratında ve Cezayir Beylerbeyi Hasan Paşa ile Trablusgarp Beylerbeyi Turgut Paşa'ya gönderilen fermanlarda da belirtilir (BA, MD, VI, hk. 429, 561, 902). Kumandanlığına Piyâle Paşa'nın getirildiği donanmada, yaklaşık 240 gemi bulunuyordu ve Akdeniz'deki bütün gönüllü reislerin bu sefere katılmaları emredilmişti. Ayrıca Anadolu ve Rumeli'deki yirmi beş sancağın askeri yanında gönüllü cenkçilerin de sefere katılması sağlandı (BA, MD, VI, hk. 444, 453, 521, 562, 565, 566, 702, 705, 714). Böylece Osmanlı ordusunda yeniçeriler dahil 35.000 civarında kara askeri yer alıyordu. Donanma için sadece Mısır'dan 3500 kantar barut hazırlanması istendiği gibi (BA, MD, VI, hk. 433) yine Moton ve Trablusgarp'tan barut, diğer yerlerden top yuvalağı ve peksimet hazırlığına girildi (Cassola v.dğr., s. 357-358).

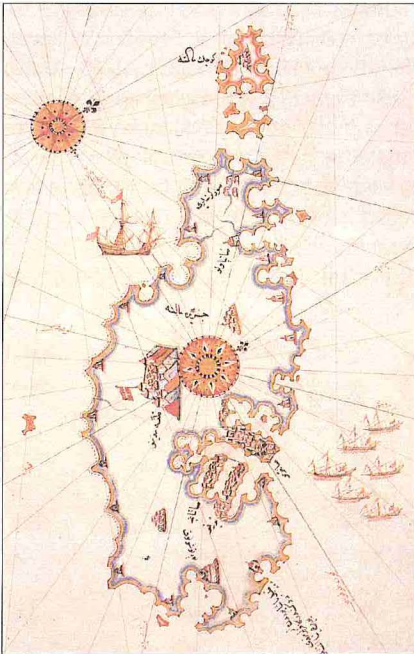
Malta seferine ait bir rûznâmçe defterinde yer alan bilgilere göre (BA, KK, nr. 7502, s. 1-115) 26 Şâban 972'de (29 Mart

Malta
Paola'da
bir cami

1565) Mustafa Paşa'nın kumandasında İstanbul'dan yola çıkan donanma 27 Şâban'da (30 Mart) Gelibolu'ya ulaştı ve fırtına sebebiyle yaklaşık bir hafta burada beklemek zorunda kaldı. 5 Ramazan'da (6 Nisan) Boğazhisarları'nda demirleyen donanmaya bu sırada Tersane emini iştirak etti. Burada, Kavala kapudanı dört kadirge ve kalyatadan oluşan filosuyla Ege denizinin savunması ile görevlendirildi. Donanma 11 Ramazan'da (12 Nisan) Bozcaada'ya, 13 Ramazan'da (14 Nisan) Sakız'a, 15 Ramazan'da (16 Nisan) Koyunadası'na geldi ve kadirgalar burada yağlandı. 20 Ramazan'da (21 Nisan) Andre adası yoluyla Kızılhisar'a, 23 Ramazan'da (24 Nisan) Atina'ya, 26 Ramazan'da (27 Nisan) Temaşalık ve Çamlıca adalarını geçerek Termih'te demirledi. 29 Ramazan'da (30 Nisan) buradan hareket eden donanmadaki Habeş Ahmed Reis barçası bir kayaya çarparak battı (BA, MAD, nr. 7738). Donanma 30 Ramazan'da (1 Mayıs) Benefşe Burnu'na geldi. Burada ramazan bayramını geçirdikten sonra 2 Şevval'de (3 Mayıs) Manya Burnu'na, 3 Şevval'de (4 Mayıs) Koron'a, 5 Şevval'de (6 Mayıs) Moton'a, 6 Şevval'de (7 Mayıs) Anavarin'e ulaştı ve Serdârîkrem Mustafa Paşa karaya çıkarak çadır kurdu. 9 Şevval'de (10 Mayıs) Rodos beyi dokuz kadirgası ile, Selânîk beyi de askerleriyle donanmaya katıldı. 14 Şevval (15 Mayıs) gecesi Malta'ya doğru denize açılan donanma dört gün denizde dolaşarak 18 Şevval (19 Mayıs) Cuma günü kuşluk vakti Malta adası önüne geldi. Bu konumda iki gün bekledikten sonra Mustafa Paşa 20 Şevval'de (21 Mayıs) Mersaşolok'ta karaya çıktı ve burada çadır kuruldu. Ordu birkaç gün içinde toplanarak bütün ağır-lıklarını adaya çıkardı. Malta şövalyeleri büyük üstadı La Valetta'nın savaşı teslim teklifini kabul etmemesi üzerine 25 Şevval'de (26 Mayıs), Mersa Muscet ile büyük liman arasındaki burnun ucunda bu-

Pîrî Reis'in *Kitâb-ı Bahriyye*'sinde Malta adasının XVII. yüzyıl ortalarına doğru çizilen haritası (İÜ Ktp., TY, nr. 6605)

lunan Santarma (Saint Elmo) Kalesi yakınında yerleşen Osmanlı ordusu siperler kazarak savaşa hazırlandı ve birkaç gün içinde çatışmalar başladı. 3 Zilkade'de (2 Haziran) Malta'ya gelen Turgut Paşa kuşatmaya buradan başlanmasını doğru bulmamakla beraber harekâta bizzat katıldı. 24 Zilkade 972'de (23 Haziran 1565) Santarma Kalesi'nin alındığı gün Turgut Paşa daha önce başından aldığı bir yara sebebiyle hayatını kaybetti. Saint Elmo'nun zaptı sayesinde Osmanlı donanması adanın en korunmuş limanı olan Mersa Muscet'e girdi. Kuşatmanın Malta Kalesi'ne çevrilmesiyle mücadele Birgu ve Senglea şehirlerine yöneldi. 10 Zilhicce (9 Temmuz) Pazar günü kurban bayramı olduğundan bayramlaşma yapıldı. 13 Zilhicce'de (12 Temmuz) Cezayir Beylerbeyi Hasan Paşa yirmi beş kadirga ile kuşatmaya katıldı.

Donanmanın İstanbul'dan ayrılışından yaklaşık iki ay sonra 17 Zilhicce 972'de (16 Temmuz 1565) Mustafa Paşa'ya gönderilen emirde kendisinden hiçbir haber alınmadığı belirtilerek Malta'da fethe-dilen yer olup olmadığının ve Turgut Paşa'nın kuşatmaya iştirak edip etmediğinin bildirilmesi istendi (BA, MD, VI, h. 1423). Halbuki Mustafa Paşa, 7 Zilhicce'de (6 Temmuz) kuşatma hakkında bilgi vermek üzere Abdi Çavuş'u kuşatmayı gösteren bir planla İstanbul'a göndermişti (BA, KK, nr. 7502, s. 105; TSMK, Yeni Yazmalar, nr. 1118). Mektup İstanbul'a ulaştıktan sonra, 29 Zilhicce'de (28 Temmuz) Abdi Çavuş, Mustafa Paşa'ya gönderilen fermanı olarak Malta'ya doğru yola çıktı (BA, MD, VI, hk. 1479). 10 ve 23 Muharrem 973'te (7 ve 20 Ağustos 1565) Malta Kale-

si üzerine şiddetli iki hücum daha yapıldıysa da sonuç alınamadı. Kuşatma sırasında Malta şövalyelerinin yardım istekleri sonucunda Sicilya'dan takviye güçler geldiği gibi 6 Eylül'de İspanya'nın desteklediği Sicilya Valisi Don Garcia yönetiminde 8000 asker Malta'nın batısında adaya çıktı. Mustafa Paşa, biraz da mevsimin değişmesi ve ünlü şolok rüzgârlarının esmeye başlaması sebebiyle 12 Safer'de (8 Eylül) kuşatmayı kaldırmak zorunda kaldı. Adaya çıkan yardımcı kuvvetlerle Saint Paul Kalesi civarında son bir defa çatışmaya giren ve başarı elde edemeyen Osmanlı ordusu 16 Safer 973'te (12 Eylül 1565) Malta'yı terkettti. Malta kuşatmasının sonucu İstanbul'da üzüntü ile karşılanırken Avrupa merkezlerinde sevinç uyandırdı ve başarısızlıktan sorumlu tutulan Mustafa Paşa vezâretten azledildi (Âlî Mustafa Efendi, vr. 346^b). Malta seferi sırasında yaklaşık 20.000 asker hayatını kaybetti. Resmî kayıtlara göre denizde boğulan ve kuşatma sırasında ölen timar sahibi 540 idi (Cassola v.dğr., s. 359-382).

Kuşatma sırasında Birgu âdetâ yerle bir olduğu için 1566'da şövalyelerin yeni merkezi olarak bugünkü Valletta şehrinin inşasına başlandı. Papa IV. Piu'nun gönderdiği askerî mühendis, Laparelli'nin planına göre her tarafı surlarla ve burçlarla kuşatılan ve yeni Türk saldırılarına karşı yeterince korunabilmek amacıyla müstahkem bir şekilde düşünülen şehrin yapımı beş yılda tamamlandı ve Malta'nın merkezi Birgu'dan Valletta'ya taşındı (1571).

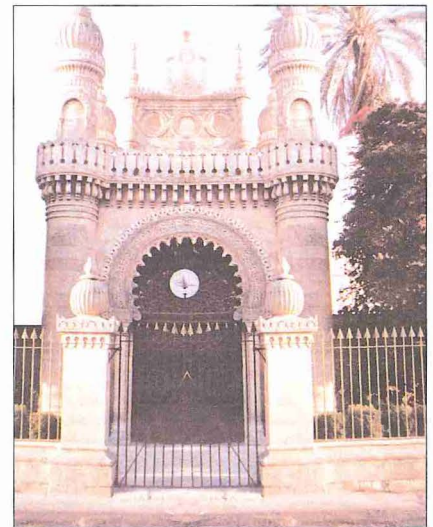
Malta hakkında bilgi veren Âşık Mehmed uzunluğu 70, eni 30 mil olan adada surlarla çevrili bir şehir, müstahkem bir kale bulunduğunu, halkının Rum ve Frenk olduğunu yazarak Malta kuşatmasına katılan korsanlardan dinlediğine göre Malta Kalesi'nin yerden itibaren kaya olduğunu, sur temellerinin bunun içine kazıldığını, surların derin hendeklerle çevrildiğini kaydeder (*Menâzırü'l-avâlim*, s. 112).

Maltalılar XVI ve XVII. yüzyıllar boyunca Akdeniz'de korsanlık hareketlerini sürdürdüklerinden ada zaman zaman yine Osmanlı saldırılarına uğradı. 1023'te (1614) Kaptanıderyâ Kayserili Halil Paşa, altmış beş kadirgadan oluşan donanma ile kısmî bir çıkarma yaptıysa da Maltalılar'ın adayı daha iyi tahkim etmeleri ve savunma amaçlı tedbirleri arttırmaları yüzünden sonuç alınmadı (Kâtib Çelebi, s. 153-154). IV. Murad'ın bizzat katılmak üzere hazırlıklarını yürüttüğü Malta kuşatması teşebbüsü de onun ölümüyle

(1049/1640) gerçekleşmedi (Evliya Çelebi, I, 263-266). 1162'de (1749) ve 1173'te (1760) Malta'ya düşünülen kuşatmalarda sonuçsuz kaldı, fakat ada üzerindeki Osmanlı siyasi ilgisi sürdü. Nitekim XVIII. yüzyıl başlarına ait bir coğrafya eserinde Malta çevresi 64 mil uzunluğunda, üç limanı, on dört kalesi olan, bütün varoşları istihkâmlarla çevrili bir ada olarak tarif edilir. Gozo Malta'ya göre daha mâmurdur, adada bir baruthâne ve Sita denilen Birgu'da darphâne ve cebehâne vardır. Ayrıca burada yirmi sekiz büyük köy, on sekiz manastır, 2000 rahip ve 1200 şövalye bulunmaktadır. Malta ve Gozo'nun erkek nüfusu 110.000'dir ve dört kalyon, dört çekdiri ve bir küçük karaveleden oluşan donanmaya sahiptir. Bu dönemde Malta'da 2500 müslüman esir bulunmaktadır (*İcmâl-i Evsâf*, vr. 38^{a-b}).

Malta halkının 1775'te rahiplerin önderliğinde şövalyelere karşı başlattığı isyan kısa sürede bastırıldı. 1798'de Napolyon, Osmanlılar'ın çıkarma yaptığı yerden gelecek adayı ele geçirdi. Malta'nın Fransa hâkimiyetinde kaldığı sırada şövalye teşkilâtı dağıtıldı ve adada yeni bir düzen kuruldu. Malta 1800'de İngiltere tarafından işgal edildi. Adanın İngiltere'ye bağlılığı 1921 ve 1928'de gittikçe genişleyen bir koloni şekline dönüştü. II. Dünya Savaşı sırasında Alman-İtalyan müttefik hava kuvvetlerinin saldırılarından ciddi olarak etkilendi. 1964'te referandumla İngiltere'den Commonwealth

Sultan Abdülaziz'in Malta'da yaptırdığı müslüman mezarlığının giriş kapısı (İdris Bostan fotoğraf arşivi)

Santarma (Saint Elmo) Kalesi kuşatmasını gösteren bir resim (Bellul, s. 34)

üyesi olarak bağımsızlığını aldı ve 1979'da İngiltere'nin adayı tamamen terketmesi üzerine Malta Cumhuriyeti kuruldu.

Sultan Abdülaziz, 1873'te Malta'da bir müslüman mezarlığı yaptırdığı gibi (BA, A.AMD.MV, dosya, 9/37) İstanbul'da Yıldız Parkı'nda Malta Köşkü adıyla bilinen bir köşk inşa ettirdi. II. Abdülhamid, 1883 yılında Malta'daki mezarlığa bir mescid ve çeşme ilâve ettirdi (BA, Plan-Proje, nr. 818). 1895'te Malta Saint Paul Kilisesi'nin düzenlemek istediği, Valletta heykelinin bazı işaretlerle teşhirini öngören âyin, müslüman halkı rencide edeceği endişesiyle İngiltere nezdinde yapılan girişimler sonucu engellendi (BA, Y.A. HUS, nr. 321/84). Malta, Millî Mücadele döneminde İstanbul'u işgal altında tutan İngilizler'in siyasetine ters düşen 140 Osmanlı devlet adamı, siyasetçi ve düşünür için 1919-1921 yılları arasında sürgün yeri oldu.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, MD, VI, hk. 429, 433, 444, 453, 521, 561, 562, 565, 566, 702, 705, 714, 902, 977, 1423,

1479; BA, KK, nr. 7502, s. 1-115; BA, MAD, nr. 7738, s. 2-6; BA, A.AMD. MV, dosya, 9/37; BA, Plan-Proje, nr. 818; BA, Y.A. HUS, nr. 321/84; TSMA, nr. E. 10104; TSMK, Yeni Yazmalar, nr. 1118; Piri Reis, *Kitâb-ı Bahriye* (nşr. Ertuğrul Zekâi Ökte v.dğr.), İstanbul 1988, III, vr. 253^b-255^a; a.e., Köprülü Ktp., Hacı Ahmed, nr. 172, vr. 90^b-91^a; *İcmâl-i Eusâfi Cezîre-i Malta*, TSMK, Revan Köşkü, nr. 1648, vr. 38^{a-b}; Mâcuncuzâde Mustafa Efendi, *Malta Esirleri* (haz. Cemil Çiftçi), İstanbul 1996; Aşık Mehmed, *Menâzîrü'l-avâlim* (haz. Mahmut Ak, doktora tezi, 1997), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 112; Fr. Balbi di Correggio, *The Siege of Malta, 1565* (trc. H. A. Balbi), Copenhagen 1961; Selânikî, *Târih* (İpsirli), I, 5-11; Âli Mustafa Efendi, *Kühû'l-ahbâr*, İÜ Ktp., TY, nr. 5959, vr. 328^a-329^b, 346^b; Âli Efendi, *Ahbârü'l-Yemânî*, Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 886, vr. 99^b-103^a; Peçuyul İbrâhim, *Târih*, I, 410-412; Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-kibâr* (nşr. O. Şaik Gökyay), İstanbul 1973, s. 115-119, 153-154; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 263-266; Jurien de la Gravière, *Malta Muhasarası* (trc. Mustafa Şerif Kurdoğlu), İstanbul 1936; Seyyid Abdülaziz Sâlim - Ahmed Muhtâr el-Abbâdî, *Târîhu'l-bahriyyetü'l-İslâmiyye fi'l-Magrib ve'l-Endelüs*, Beyrut 1969, s. 121-122; Şerafettin Turan, "Rodos'un Zabından Malta Muhasarasına", *Kanunî Armağanı*, Ankara 1970, s. 47-

117; Bilâl N. Şimşir, *Malta Sürgünleri*, Ankara 1985; A. Cassola v.dğr., *The 1565 Ottoman Malta Campaign Register*, Malta 1998; J. Belul, *1565 The Great Siege of Malta*, Malta 1992; Kemal Özdemir, *Piri Reis*, İstanbul 1994, harita nr. 13; Hülya Yazar v.dğr., *Yurtdışı Şehitlikler*, Ankara 1999, s. 67-68; M. Fontenay, "Les chevaliers de Malte dans le «Corso» méditerranéen au XVIIe siècle", *Revue d'histoire moderne et contemporaine*, XXXV, Paris 1988, s. 361-384; Şehâbeddin Tekindağ, "Malta", *İA*, VII, 260-266; E. Rossi, "Malta", *EP* (İng.), VI, 295.

İDRİS BOSTAN

MA'LÜF, Luvîs (1867-1947)

el-Müncid adlı Arapça sözlüğüyle tanınan Beyrutlu hristiyan din adamı
(bk. el-MÜNCİD).

MA'LÛL (bk. İLLİYET; MUALLEL).

MÂLÛLZÂDE MEHMED EFENDİ

(bk. MEHMED EFENDİ, Mâlûlzâde).

MA'LÛMÂT (Mعلومات)

II. Abdülhamid döneminde yayımlanan haftalık ilmî ve edebî dergi.

Maliye Mektûbî Kalemi mümeyyizi Mehmed Fuad ile Artin Asaduryan'ın birlikte çıkardıkları dergi, 10 Şubat 1309 – 20 Nisan 1311 (22 Şubat 1894 – 2 Mayıs 1895) tarihleri arasında toplam kırk sekiz sayı yayımlanmıştır. Türk edebiyatı tarihi bakımından *Ma'lûmât*'ın önemi, bir süre sonra *Servet-i Fünûn* mecmuası çevresinde Edebiyât-ı Cedîde topluluğunu meydana getirecek olan devrin bir kısım genç edebiyatçılarının bir araya gelip faaliyet göstermeye başladığı ilk yayın organı olmasından gelir.

İsmâil Safâ'nın çıkardığı *Mirsad*'ın Eylül 1891'de kapanmasından sonra, aynı zamanda genç şairler arasında en çok ümit vaat eden Tefvîk Fikret'i yeniden yazı hayatına döndürmek üzere Ali Ekrem'in (Bolayır) ön ayak olmasıyla 1893 yılı sonlarında Hüseyin Kâzım'ın (Kadri) evinde bir toplantı yapılır. Toplantıda genel bir durgunluk içinde bulunan Türk edebiyatını yeniden canlandırma konusu tartışılır. Bu amaçla, yayın izni daha önce alınmış olan

16 Şubat 1311 10 Şubat 1309 1. Cilt

اداره مطبعه: باب طالع، جاده مستقیم
۷۰ نورسول، شرکت سربینه،
مطبعه سیدور.

استانبول ایچون سنکسی مطبعه
آلانی شریطه ۴۰ طغرملره پوسته
ایچونیه برابو ۶۰ غرودور.

۱. غروش
۲. غروش
۳. غروش

معلومات

بادشاهم چوق باشا

تبریک ولادت حضرت حضرت خدیوالتناهی و عرصه شکرانه

۱. بوکون اول روز نشه نور دیکه
مطلع آفتاب دولتدور
بوکون اول عید منبردرکه
جمع بهجت و سعادتدور.

۲. اوچورق برضای نورانی
مهر نواز سر مدیتدن
اینهوک فیض لطف سبحانی
پرخیلی ریاض رحمتدن.

۳. قارشیلایشبیش فضاذه خنده کتان
پرتو اشراق امتلای
سینه برینه الیور جولان
روچار، ندمعل مسرتله.

۴. چیتور عرشه دغور بانک دعا
آکا پیرو ترانه شکران
کولور چهره لره نور صفا
ریوزی آسمانه شمله زسان.

۵. سایه شهریار اکبرده
بزه هرکون اگرچه سوز سرور
ایدر اما که یوله کونلرده
کوکلمز باشقه یوله کسب حور.

۶. بوکونک قدر و شانی عالیدور
هله تصویردن، تصویردن
مولد شاه ذی مبالغیز
لوکونی یوله برطراوت ایدن.

۷. شوسمادتدن افتخار ایدرک
اولورق پینی فیضیاب حیات
چیتور عرض اجترام ایدرک
موقع انتشاره مظهرنات.

Mehmed
Fuad'ın
Ma'lûmât
dergisinin
ilk sayısının
kapağı